

CENSORSHIP DURING THE ROMANIAN PROLET CULTISM

Alexandra Zotescu

PhD. Student, Transilvania University of Braşov

Abstract: In a totalitarian state, where the power system was a particular one, the social life had an unusual activity and the culture had unexpected parts, the relation between literature and politics was special. During communism the culture was subordinated to the political system and the writers became sometimes officers of that system. The censorship was the first condition for the literature existence. By respecting the party's indications, the censors asked the writers changes of vision. They had to get inspired only from the socialist actuality, to inculcate the fact that during communism people lived better than in any other historical period and that the ones who were against communism destroyed the Romanian spirituality. Proletcultism represented a hostile era in which the literature was oriented in a wrong direction and it was marked by a conflict between esthetic and politics, as well the two sides writers (the ones who accepted the ethical compromise and the ones who managed to maintain a certain independence concerning their work). The censorship role was to annihilate the gap between reality and ideology. The cultural view during the Romanian communism became more and more degraded. Romania was a closed society characterized by repression on each level.

Keywords: proletcultism, censorship, propaganda, socialist realism.

Istoria regimului comunist în România reprezintă, fără doar și poate, o perioadă ostilă culturii, în primul rând. Partidul a început noua relație cu cultura prin manevre de distrugere a acumulărilor și a instrumentelor culturale existente.

Este cu adevărat greu să putem vorbi despre o rezistență prin cultură într-o epocă în care intruziunea politicului în viața oamenilor se făcea la orice nivel. Autoritățile comuniste au luat toate măsurile necesare pentru transformarea literaturii în instrument de propagandă. Rolul actului literar era de a contribui prin mijloace specifice la formarea „omului nou”, la educarea acestuia în spiritul noilor realități, altfel spus, de a fi o prelungire a serviciului de propagandă. Realismul socialist însemna să scrii nu ceea ce vedeai în realitate, ci ce ar fi trebuit să fie realitatea.

După instaurarea regimului comunist, cultura a fost subordonată politicului. Singura confruntare reală devine cea dintre literatură și antiliteratură, dintre primatul valorilor și primatul ideologiei, care în curînd va triumfa. În general, literatura a acționat la unison cu mass-media pentru a manipula populația. A fost o literatură aservită, al cărei rol îl constituia acela de a susține regimul, de a ridica în slăvi faptele *tovarășului* și ideologia politice, ce urmărea schimbarea radicală a mentalității oamenilor.

Atitudinea proletcultistă are, pe lângă explicația ideologică, și o explicație psihologic-emoțională, prin suprimarea oricărei autonomii în domeniul culturii, instituirea unui control riguros al tuturor manifestărilor culturale și artistice menite să asigure controlul să stimuleze manifestări de cultură, care să-i servească scopurile politice¹.

Cenzura este definită drept *control prealabil exercitat, în unele state, asupra conținutului publicațiilor, spectacolelor, emisiunilor de radioteleviziune și, în anumite condiții, asupra corespondenței și convorbirilor telefonice; organ care exercită acest*

¹Marin Radu Mocanu *Cenzura a murit, trăiască cenzorii*, EuroPress Group, București, 2008, p. 35.

*control*². Astfel, cenzura reprezintă actul unei entități politice, religioase, militare sau administrative de a condiționa exprimarea și difuzarea de opinii, informații, creații literare, pe care publicul are dreptul să le cunoască, în funcție de principiile pe care entitatea respectivă dorește să le protejeze³.

Niciun sistem totalitar nu poate afirma despre sine că îi controlează pe deplin pe cei aflați sub autoritatea sa dacă nu le controlează acestora și modul de a vorbi, de a scrie, într-un cuvânt, de a gândi. Dacă lucrurile nu ar sta astfel, un atare regim n-ar avea prea multe șanse să supraviețuiască. Este și părerea lui Mihai Coman: „Supravegherea tuturor și, prin ea, controlarea actelor de comunicare, reprezintă un ingredient al menținerii la putere”⁴. Dar cenzura nu este caracteristică doar unui sistem opresiv. Se întâlnește adesea și în țări cu regimuri democratice „Apărută pe scena evoluției sociale odată cu organismul statal ce exercită ceea ce se cheamă, într-un cuvânt, Puterea, cenzura a cunoscut, în timp, intensități și forme multiple, dovedindu-se indispensabilă pînă și funcționării societăților democratice și chiar celor contemporane”⁵.

Cenzura este arta de a descoperi intențiile malițioase în operele literare, iar cenzorul trebuie să fie convins că fiecare cuvînt dintr-o lucrare conține o aluzie perfidă. Cenzorul perfect știe că ideal este să descoperi intenții chiar și atunci cînd autorul nu le-a avut, este capabil să descopere, de la prima vedere, o injurie la adresa moralei publice. Deviza cenzorului trebuie să fie: „Tăiem, tăiem, că rămîne destul!”⁶

În mod general, cenzura îndeplinește mai multe funcții, între care Bogdan Ficeac identifică drept cea mai importantă „crearea unei noi elite potrivit unui canon ideologic stabilit de suveran”⁷. Subsumată acestei funcții, o alta este „netezirea traseului mesajului propagandistic, pe lîngă limitarea dreptului la informare și a libertății de exprimare”⁸.

Nicolae Manolescu distinge două părți ale perioadei comunismului românesc: comunismul internaționalist, așa-zis „natural”, și comunismul naționalist, împotriva doctrinei, artificial, „baroc”⁹. Acestor două părți le corespund două mari etape importante în istoria cenzurii, dintre mai 1949 (anul înființării Direcției Presei și Tipăriturilor din Ministerul Artelor și Informațiilor) și decembrie 1989: o cenzură bazată pe criterii ideologice foarte clare și pe nomenclatoare de autori, titluri și, cea de-a doua etapă este a „cenzurii cu suport ideologic confuz și contradictoriu, în care «ortodoxia» comunistă e bîntuită de fantome ale naționalismului șovin, ale antisemitismului și ale protocronismului”¹⁰.

În cultura totalitară, cenzura îndeplinea funcția de observator unic. Cenzura dădea naștere unei literaturi, obliga să se scrie într-un anume fel. În orice situație, ea asigură vizibilitatea actorului cultural: fie pe lista autorilor interziși, fie pe cea a autorilor editați. Niciun scriitor nu trecea neabăgat în seamă. Obiectivul cenzurii nu a fost numai acela de a stabili cine nu publică și ce nu se citește, ci, în egală măsură, de a hotărî cine urmează să publice și ce tip de literatură urmează să fie citită de români. Cenzura determina, prin presiuni succesive, producerea unei literaturi compatibile cu exigențele ideologice.

²*Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a III-a, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti”, Univers Enciclopedic, 2009.

³Marian Petcu, *Puterea și cultura – o istorie a cenzurii*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 8.

⁴*Idem*, p. 7.

⁵M.R. Mocanu, *Cenzura comunistă*, Editura Albatros, București, 2001, p. 7.

⁶Jean-Jacques Brocheir, *Les arguments contre la censure*, în *Communications*, 9, 1967, p. 64, apud. Liliana Corobca, *op. cit.*, p. 160.

⁷Bogdan Ficeac, *Cenzura comunistă și formarea „omului nou”*, Editura Nemira, București, 1999, p. 13.

⁸Marian Petcu, *op. cit.*, p. 17.

⁹Marian Victor Buciu, *N. Manolescu despre cenzură*, „Apostrof”, anul XXI, 2010, nr. 4 (239), sursa <http://www.revista-apostrof.ro>

¹⁰Nicolae Manolescu, *Cenzura veselă*, „România literară”, nr. 7, 1999, sursa <http://www.romlit.ro>

Ca mijloc de exercitare a puterii, cenzura n-a acționat singură, instrumentele puterii politico-ideologice comuniste fiind propaganda, cenzura și Securitatea. Propaganda își propunea schimbarea modului de a gândi al oamenilor printr-o continuă îndoctrinare. Securitatea a fost implicată activ în viața culturală a României și la aplicarea eficientă a cenzurii, la crearea unei presiuni continue asupra întregii societăți, în vederea supunerii totale ideologiei politice. R.J. Lifton enunță principiile esențiale de informare ale propagandei – „ce trebuie să știe poporul” – și ale cenzurii – „ce nu trebuie să știe poporul”. Combinate, cele două instituții urmăresc remodelarea gândirii, avînd la dispoziție pentru aceasta opt căi de acțiune: „controlul comunicațiilor umane”, „manipularea mistică”, cerința de puritate, cultul confesiunii, „știința sacră”, remodelarea limbajului, doctrina mai presus de oameni și delimitarea socială. Rolul primordial în toate acestea îl joacă minciuna”¹¹.

Modelul ce trebuia adoptat în toate domeniile culturale va fi activitatea industrială, punîndu-se accent pe spiritul muncitoresc, pentru că literatura se va adresa clasei muncitoare, oamenilor de rînd, cei ce puteau fi mult mai ușor manipulați datorită lipsei de educație. „Se importă de la sovietici tehnologia (doctrina realismului socialist) pentru fabricarea noii literaturii, se califică, în școli sau la locul de muncă, lucrătorii necesari, se pun în circulație broșuri cu instrucțiuni de utilizare a noii metode de creație, se întocmesc planuri de producție, se organizează schimburi de experiență și ședințe de analiză a muncii, se atribuie premii fruntașilor în întrecerea socialistă (căci competiția din spațiul creației literare devine o întrecere socialistă, arbitrată de partid), sunt sancționate exemplar, prin admonestări publice sau concedieri, abaterile de la disciplina muncii”¹².

Comparativ cu celelalte modele cenzurale, cel de tip comunist se deosebește radical atît prin tehnicile de supraveghere și reprimare folosite, cît și prin ambiguitățile discursului de impunere și de captare a „voinței populare”, astfel încît pe măsură ce instituțiile de control se consolidează, iar discursul politic devine dominant, „momentul revoluționar” pierzîndu-se în trecut, acestea devin tot mai rigide, mai încremenite în proceduri standard, înrobite „limbajului de lemn”.¹³

Prin intermediul Cominternului și a partidelor comuniste din Europa, politica sovietică s-a răspîndit și în țările cu regim democratic. În Franța au fost înființate la începutul anilor '50 biblioteci pentru muncitori, sub egida Partidului Comunist Francez, în care literatura „decadentă”, „coruptă”, „pornografică” era interzisă, fiind promovată literatura sovietică, „sănătoasă”. Nici regimul nazist nu a operat diferit, în listele indexate de cenzură se aflau, pe lîngă autorii germani, mulți autori sovietici, dar și americani, britanici și francezi¹⁴.

Cenzura a jucat, simultan, două roluri¹⁵: unul negativ, acela de a interzice, și unul pozitiv, acela de a crea, prin selecție ideologică, un „front literar”, un „front istoric”, un „front științific”. Primul rol s-a exercitat preponderent și brutal în perioada imediat următoare instalării puterii comuniste, cu scopul clar de a redefini cultura română din temelii. Cel de-al doilea rol, de creare a unei noi elite devotate, fidele, disciplinate, cu rol de selecție și supraveghere, s-a exercitat în timp cu intensități diferite și cu ținte schimbătoare. Noua elită și-a intrat în rol, fie că era vorba de o aderare voluntară la ideologia politică sau de constrîngere. Cenzura devenise o formă eficientă de înstrăinare a omului de vechile valori și

¹¹R.J. Lifton, *Reforma gândirii și psihologia totalitarismului*, apud. Bogdan Ficeac, *Cenzura comunistă și formarea omului nou*, Editura Nemira, București, 1999, p. 14.

¹²Alex. Ștefănescu, *Literatura scrisă la comandă*, „România literară”, nr. 27, 2005, sursa <http://www.romlit.ro>

¹³Marin Radu Mocanu, *Cenzura comunistă*, ed. cit., p. 15.

¹⁴Jan-Pieter Barbian, *Literaturpolitik im NS-Staat. Von der „Gleichschaltung” bis zum Ruin*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 2010, p. 270, apud. Liliana Corobca, *op. cit.*, p. 54.

¹⁵Viorel Nistor, *Istorie, morală, literatură. Cenzura comunistă*, „Cultura”, 28 aprilie 2011, sursa <http://revistacultura.ro>

atitudini, care periclitaau buna funcționare a ideologiei politice și era cel mai bun mijloc de conturare a „omului nou”, comunist.

Iulian Boldea surprinde activitatea cenzorilor: „cer nonșalant modificări de viziune, schimbări de personaje și de tipologie, adaosuri sau, dimpotrivă, ciuntiri, noi și noi prefaceri, mutilări, cu o totală desconsiderare pentru voința artistului și niciodată descurajată de absurditatea propriilor intervenții”¹⁶. Aceste intervenții brutale, dar necesare din punct de vedere politic și ideologic, sfârșesc prin a distruge artistic opera, făcând-o, astfel, complet ineficientă. Tot ceea ce conta era alinierea operelor la temele impuse și tolerate de partid. Aparatul regimului deținea monopolul revizuirilor ideologice, cu nefaste urmări estetice.

În funcție de momentul examinării creației culturale se disting cenzura „preventivă” și cenzura „a posteriori”¹⁷. Prima, din perspectivă istorică, a fost cenzura preventivă, prin care se dorea eliminarea tuturor aspectelor, considerate inoportune pentru publicare; ea se aplica înaintea realizării produsului cultural, sub forma intervențiilor asupra planului editorial, al programului reprezentațiilor ori repertoriilor și/sau în momentul elaborării acestuia, în faza de manuscris, montaj de film ori repetiție. Cenzura „a posteriori” se realizează după finalizarea produsului cultural, controlul fiind în acest caz justificat de verificarea modului în care s-au materializat indicațiile date de autoritate sau prevederile legale. De regulă, cenzorul solicita modificări ale conținutului și/sau formei produsului de realizarea cărora depindea publicarea acestora.

O altă formă de cenzură a fost autocenzura: „aceasta devine expresia consecințelor pe care le presupune exprimarea în spațiul public a ceea ce gândește și exprimă creatorul, în spațiul privat”¹⁸. Autocenzura presupune a-ți cenzura propriile gânduri sau acțiuni, practică de teama unor sancțiuni venite din partea Securității, care exercita un control vehement la toate nivelurile. „Autocenzura se dezvoltă în primul rând la autorii care acced la spațiul public (românesc) și nu afectează doar practicile literare, ci și comportamentul (prioritar cel public) sau, mai larg, antrenează modificări ale schemelor de acțiune, manierelor de a evalua, interpreta, simți”¹⁹. Putem vorbi de o autocenzură ce intervine după o perioadă de interdicție cu rol de disciplinare a unor autori incomozi pentru regim. Pe de altă parte, autocenzura putea veni și din interior, în unele cazuri, când era dorită de către scriitor (fiind unealta folosită de scriitori pentru a echilibra raportul dintre politic și literatură) și conotată pozitiv (mai ales de către critica literară, care vede în autocenzură de multe ori o direcție precisă a autorului, o amprentă a acestuia).

Puterea asupra comunicării umane se referă nu numai la cenzurarea informațiilor pe care le primește individul din exterior, ci și la comunicarea cu el însuși. Antagonismul dintre opresiunile exterioare și sentimentele interioare îl determină pe individ să se simtă nesigur, amenințat permanent de controlul societății. Oamenii obișnuiau să țină adevărul în ei, să-l împărtășească doar unui număr restrâns de apropiați, prieteni și membri ai familiei; în schimb, ei își rosteau în public devotamentul față de Partidul Comunist și față de politicile sale economice și sociale. Oamenii foloseau deci, în mod curent, două limbaje: unul privat, prin intermediul căruia se formulau adevărurile referitoare la societate, și unul public, utilizat pentru exprimarea principiilor ideologice ale cunoașterii adevărului societății.

¹⁶Iulian Boldea, *Cenzura și teatrul*, „Apostrof”, anul XX, 2009, nr. 10 (233), sursa <http://www.revista-apostrof.ro>

¹⁷Felix Ostrovschi, *Cenzura comunistă*, în *BiblioRev*, ISSN 1584-1995, Nr. 14, sursa <http://www.bcuculuj.ro/bibliorev/arhiva/nr14/carte2.html>

¹⁸Felix Ostrovschi, *op. cit.*

¹⁹Dan Lungu, *Schiță pentru studiul cenzurii în comunism*, „România literară”, nr. 41, 2000, sursa <http://www.romlit.ro>

La câțiva ani după instaurarea comunismului în România, ani în care a funcționat Cenzura Militară, supusă regulilor sovietice, s-a trecut la înființarea unor instituții care aveau ca scop controlul informațional. Astfel, s-a hotărât înființarea unui organ central sub conducerea Comitetului Central al Partidului Comunist și a Consiliului de Miniștri care era menit să asigure respectarea prevederilor Constituției și a celorlalte acte normative în domeniul său de activitate.

Pe data de 15-16 ianuarie 1945 sunt desemnați reprezentanții care să facă parte din comisia pentru funcționarea Cenzurii Presei. Această comisie va fi compusă dintr-un reprezentant al Președinției Consiliului de Miniștri, un avocat din Contenciosul Președinției Consiliului de Miniștri, un reprezentant al Sindicatului Presei, șeful Cenzurii Presei și un profesor universitar cu specialitatea Drept Constituțional²⁰.

Ulterior, la 20 mai 1949 a fost emis un „Decret Nr. 214 pentru transformarea Ministerului Artelor și Informațiilor în Ministerul Artelor”, în urma căruia Direcția Presei și Tipăriturilor din fostul Minister al Artelor și Informațiilor se transformă în Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor²¹.

Concomitent cu hotărârile guvernamentale care stabileau sarcinile instituției cenzurii, Buletinul Oficial publica decizii ale aceluiași Consiliu de Miniștri care reglementau activitatea Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor. Astfel, unele HCM stabileau ce poate și ce nu poate apărea în presă, în filme, spectacole, în general, în domeniile în care DGPT avea atribuții. Așa este HCM nr.343/1952²², ce introduce un regulament privind importul materialelor de presă și editură, clasificarea, păstrarea și folosirea lor: erau interzise publicații care în mod permanent prezentau un caracter, „fățis sau camuflat, dușmănos, antidemocratic, anticomunist, ațîțător la război”²³; știrile, articolele sau imaginile tendențioase, manifestări ale dușmanului de clasă îndreptate împotriva regimului, Constituției sau altor legi ale RPR; știrile, articolele sau imaginile tendențioase îndreptate împotriva URSS, a conducătorilor sovietici și a țărilor de democrație populară sau să menite să defăimeze aceste țări.

În cadrul acestei instituții – Cenzura – exista Serviciul Cenzurii Presei care avea o serie de atribuții:

- Controlează presa și orice publicațiune răspîndită prin orice mijloc pe teritoriul Țării, inclusiv cele tipărite în străinătate și intrate în Țară.
- Controlează toate spectacolele și textele ce urmează a fi reprezentate sau difuzate în public, inclusiv filmele cinematografice.
- Autoriz[eaz]ă apariția oricărui ziar sau publicație periodică nouă sau reapariția unei publicațiuni ce a fost suspendată. Autorizațiile menționate se dau în condițiunile prevăzute de D.L. Nr. 1507/938 și în urma avizului Direcției Presei din Ministerul Afacerilor Străine.
- Autoriză tipărirea oricărei cărți, mai puțin tipăriturile oficiale sau manualele didactice aprobate de Ministerul Educației Naționale²⁴.

Uniunea Sindicatelor de Artiști, Scriitori, Ziariști, constituită la București în zilele de 29-30 august 1945, avîndu-l ca președinte pe Mihail Sadoveanu, a reprezentat o altă manieră de a avea acces nelimitat la ce, cît și cum se scria, de a dirija din interior și cît mai ușor direcția spre o literatură aservită regimului. La al doilea congres al acestui for, în octombrie, s-au condamnat într-un mod foarte violent toate formele de cultură occidentală, considerată a

²⁰Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond Consiliul de Miniștri (CM), dosar 82/1945, fila 3, apud. Liliana Corobca, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul communist din România*, Editura Cartea Românească, București, 2014, p. 9.

²¹ANIC, CPT, 10/1949, f. 3, apud. Liliana Corobca, *op. cit.*, p. 21.

²²Bogdan Ficeac, *op. cit.*, p. 48.

²³*Ibidem*.

²⁴Liliana Corobca, *op. cit.*, p. 11.

fi decadentă, dăunătoare . Tot cu această ocazie se marchează debutul „realismului socialist” ca dogmă în creația artistică și în jurnalism²⁵.

În studiul consacrat cenzurii comuniste din România, Gábor Györffy²⁶ vorbește de mai multe faze ale cenzurii aplicate în perioada regimului comunist. În prima fază, supravegherea publicațiilor a fost efectuată de comandamentele sovietice locale, împreună cu Comitetele de Cenzură de pe lângă Ministerul Propagandei. Instituția românească a Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor și-a format însă în scurt timp structura organizatorică și și-a stabilit principiile de funcționare, care s-au conformat de-a lungul vremii variațiilor direcției ideologice²⁷. În anii cincizeci, supravegherea realizată de DGPT a fost completată de activitatea Secțiilor de Propagandă și Agitație, respectiv Presă a comitetelor de partid, care a avut menirea de a elimina din sfera publică toate elementele care nu corespundeau concepției asupra lumii propagate de instituțiile propagandei.

Manifestările proletcultiste au loc după 1947 violent, agresiv, plenar, în primul rând în maniera prosovietismului „care devine fără reticențe o atitudine profund umilitoare și al cărei simbol central îl constituie cultul lui Stalin.”²⁸ Atacurile orchestrate împotriva unor mari personalități culturale în viață – Arghezi, Călinescu, Blaga, Barbu ș.a. – aveau ca scop imediat să servească drept lecții dure pentru toți scriitorii, intelectualii, în general, forțând astfel adeziunea lor la politica și ideologia comunistă.

Anul 1948 vine cu schimbări hotărâtoare, desființarea întreprinderilor particulare asigurând de acum înainte monopolul statului asupra librăriilor, anticariatelor. După desființarea bibliotecilor particulare, anticariatele au devenit ținta cenzurii. Numărul acestora se va reduce drastic, iar din 1950 va funcționa doar un Anticariat General, controlat de stat²⁹.

Distrugerea masivă a cărților din primii ani ai regimului comunist este marcată de lipsă de organizare și responsabilitate. Până vor ajunge să dețină controlul asupra tuturor tipăriturilor, funcționarii cenzurii vor întâmpina mai multe dificultăți. Unii editori și librari au încercat să distribuie cărțile ce trebuiau epurate vânzătorilor ambulanți pentru a evita controlul vigilent al autorităților³⁰. Acest conflict s-a încheiat, în cele din urmă, cu victoria cenzorilor care au reușit să identifice rețelele create și să îi sancționeze pe făptași.

Au fost stabilite liste cu publicații, opere sau autori care pot vedea lumina tiparului, și liste cu publicații și opere care trebuiau interzise, cu autori care trebuiau scoși din circuitul public. Aceasta conține peste 2000 de autori, mii de cărți interzise, zeci de edituri retrase din circulație și zeci de mii de colecții retrase din circulație³¹. Printre autorii ale căror cărți au fost interzise se numără: Ioan Agârbiceanu, Grigore Antipa, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Brătescu Voinești, I.C. Brătianu, Emil Cioran, Octav Desilla, Mihail Drumeș, Mircea Eliade, Octavian Goga, Nicolae Iorga, Panait Istrati, Sextil Pușcariu, Liviu Rebreanu, I. Teodoreanu, Vasile Voiculescu ș.a. Deși primeau indicații să distrugă cărți cu conținut neaccept de regim, publicate între 1917-1944, consilierii regionali preferau de cele mai multe ori să ardă întreaga bibliotecă, iar cenzorii din București descopereau că nu mai aveau ce controla. Astfel arăta un referat făcut de cenzor în urma controlului: „Biblioteca numără 12.563 titluri de cărți.

²⁵Marian Petcu, *op. cit.*, p. 164.

²⁶Gábor Györffy, *Cenzură și propagandă în România comunistă*, Editura Korunk — Komp-Press, 2009, sursa <http://www.korunk.org>

²⁷*Ibidem.*

²⁸Marin Radu Mocanu, *op. cit.*, 2001, p. 16.

²⁹Liliana Corobca, *op.cit.*, p. 29.

³⁰*Idem*, p. 28.

³¹Marin Radu Mocanu, *Cenzura a murit, trăiască cenzorii*, Ed. cit., p. 7.

Operația de epurare a fost făcută conștiincios de către responsabilul bibliotecii, scoțându-se chiar cărți neprevăzute în broșură”³².

„Publicațiile interzise pînă la 1 Mai 1948” cuprind listele propuse de Ministerul Informațiilor, în care sunt enumerați 28 de autori români, indezirabili ai noului regim - Antonescu Ion, Antonescu Mihai, Antonescu Maria Mareșal, Alexianu Gh., Brăileanu Traian, Codreanu Corneliu Zelea, Cuza A.C., Crainic Nichifor, Cantacuzino Alexandru, Călinescu Armand, Cancicov Mircea, Dianu Romulus, Goga Octavian, Gyr Radu, Moța Ion, Manoilescu Mihail, Marcu Alexandru, Maniu Iuliu, Mihalache Ion, Popescu Stelian, Sima Horia, Sân-Giorgiu Ion, Șeicară Pamfil, Seișanu Romulus, Sidorovici Teofil Gh., Schmidt Andreas, Vaida-Voevod Al., Vulcănescu Mircea³³

Interzicerea lucrărilor acestor autori a fost o strategie de rupere a legăturilor cu vreun alt sistem social în afara celui comunist. Noua literatură destinată maselor populare nu putea fi scrisă decît conform învățaturii leniniste. La edituri și tipografii apăreau numai autori sovietici și cărți despre ritmul industrial socialist, mișcarea sindicală, rolul creator al poporului sovietic ș.a.

Tineretul creator din acea perioadă a fost considerat a fi cel mai ușor de prelucrat și manevrat. Fiind dornici de afirmare, tinerii scriitori erau cei dintîi vizați pentru a scrie o *nouă* literatură. În această direcție și-au exersat condeii: Traian Coșovei, Nicolae Jianu, Maria Banuș, Dan Deșliu ș.a.

Autori ca Tudor Arghezi (*Ochii Maicii Domnului*), Perpessicius (*Mențiuni critice*), Al. Phillipide (*Scriitorul despre arta lui*), Marcel Proust (*În căutarea timpului pierdut*), Al Piru (*Opera lui Ibrăileanu*) erau refuzați la tipar pe motivul lipsei de fonduri. Doar la Editura pentru Literatură și Artă, condusă de Al. Rosetti, s-a continuat editarea unor cărți de cultură națională și universală, fiind reeditați scriitori ca: Ion Creangă, I.L. Caragiale, I. Slavici, V. Alecsandri, N. Bălcescu, Balzac, Cehov, Tolstoi etc³⁴.

Marian Petcu susține că din documentele studiate rezultă că numai între anii 1944-1948 au fost scoase din circulație 8779 lucrări, la care se adaugă un număr neprecizat de lucrări ale căror autori au fost numai nominalizați între interziși, ceea ce echivala cu interdicție asupra întregii lor creații³⁵.

Între anii 1945-1949, epurarea s-a făcut în cadrul Ministerului Propagandei, Serviciul Aplicării Armistițiului, mai tîrziu Serviciul Defascizării. Principalele criterii de epurare a cărților au fost defascizarea (publicațiile periodice și neperiodice apărute de la 1 Ianuarie 1917 pînă la 23 August 1944 cuprinzînd idei legionare, fasciste, hitleriste, șoviniste, rasiste) și evoluția vieții politice (persoane intrate în dizgrație, comuniști potențiali concurenți ai puterii)³⁶.

După înființarea Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor, începînd din 1949, cenzorii responsabili de „controlul cărții” par mai conștienți de valoarea unor cărți, ținînd cont de observațiile lor în urma controalelor, avînd în vedere că anumite opere erau cerute de instituțiile străine contra cost, iar statul obținea astfel un preț avantajos³⁷.

Observațiile unui cenzor în urma unui control efectuat în Buzău: „stoc de cîteva sute de cărți depozitate pentru topit care merită cruțate, o parte din aceste cărți pot fi restituite bibliotecilor respective (școlare), altele pot servi la sporirea bibliotecilor noastre documentare,

³²ANIC, fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri (CPT), dosarul 7/1948m ff. 202-205, Document semnat: 30.VIII.1949, apud. Liliana Corobca, *op. cit.*, p. 27.

³³Paul Caravia (coord.), *Gîndirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 24, apud. Liliana Corobca, *op. cit.*, p. 56.

³⁴Marian Petcu, *op. cit.*, p. 9.

³⁵*Idem*, p. 167.

³⁶Paul Caravia (coord.), *Gîndirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, Editura Enciclopedică, București, 2000, pp. 24-28, apud. Liliana Corobca, *op. cit.*, p. 22.

³⁷Liliana Corobca, *op. cit.*, p. 33.

iar restul poate fi dirijat bibliotecilor externe de documentare. Titluri importante – Xenopol – *Istoria Românilor*, Titu Maiorescu – *Critice*, Virgiliu – *Bucolicele*, Sofocle – *Antigona*, Platon – *Banchetul și Phaidon*, Spiru Haret – *Ștefan cel Mare*, Dimitrie Cantemir – *Descrierea Moldovei*, Comenius – *Didactica Magna*, Varlaam – *Cazania*, Coșbuc – *Romanțe și cântece*, Caragiale – *Opere*, Dante – *Paradisul*, Negruzzi – *Amintiri din Junimea*, Gh. Brătianu – *Napoleon al III-lea*, Lovinescu – *Titu Maiorescu și posteritatea lui critică*, Dobrogeanu-Gherea – *Critice*, traduceri din clasici din colecția Biblioteca pentru toți (Platon, Shakespeare, Cicero, Cehov, Ibsen)”³⁸.

Bibliotecile publice au fost epurate de lucrările interzise, dar au fost completate cu traduceri din literatura rusă; operele lui Marx, Engels, Lenin și Stalin erau nelipsite din noile fonduri și au devenit cărți de căpătii pentru noua cultură a realismului socialist.

Cu toate acestea, a existat o disconcordanță a procesului de epurare a cărților. Epurarea nu se desfășura uniform, în timp ce la bibliotecile mari din țară se epurau ultimele lucruri ale elementelor antipartinice, la unele biblioteci provinciale încă se mai găseau cărți fasciste, șoviniste, mistice sau antisovietice. De aceea, în anii '60, funcționarii DGPT vor face un nou control foarte minuțios, de data aceasta la bibliotecile sindicale școlare. Sunt scoase cărțile dăunătoare, fiind precizat uneori și motivul interzicerii: „Lucrări fasciste și reacționare - lucrări de Emil Cioran, Legile minorităților sociale de D. Gusti; Lucrări șoviniste, naționaliste, antisovietice – *Poezii ardeleni* – antimaghiară, *Fabule* de V. Militaru, Cărți mistice – peste 200 de broșuri de propagandă catolică, *Cântarea cântărilor* de Corneliu Moldovan, 2.000 exemplare de lucrări de propagandă iezuită; Lucrări scrise de trădători ai clasei muncitoare și deviatori – L. Pătrășcanu, Ana Pauker; Lucrări scrise de oportuniști, reformiști – Ilie Moscovici, Șerban Voinea, Otto Bauer”³⁹.

S-au desfășurat campanii literare împotriva scriitorilor ce au sprijinit politica partidului. Ana Selejan identifica patru astfel de dezbateri literare: 1) în 1944-1945 înfruntarea dintre adepții noii literaturi și susținătorii literaturii neangajate, numită generic literatura turnului de fildeș. Cei din urmă, în număr mic – Al. Philippide, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Arghezi – au apărat varietatea formelor creatoare și s-au orientat spre teme ne-sociale; 2) în anul 1946 se detașează privind trădarea intelectualilor, adică a relației creatorilor cu politica, implicarea directă a unor personalități marcante pe listele Frontului Național Democratic – G. Călinescu, M. Sadoveanu, Gala Galaction, M. Ralea, Tudor Vianu, Gr. Moisil, Iorgu Iordan; 3) Între anii 1946-1947 o altă campanie privea criza culturii, definită drept „vasalizare”, „dirijism ideologic”, „statalizare”, „tirania politicului”; 4) campania împotriva decadentismului între anii 1947-1948, adică literatura modernistă, tradiționalistă, simbolistă, naturalistă, prin radiografiile critice ale lui Ov.S. Crohmălniceanu, Ion Vițner, N. Moraru, Al.I. Ștefănescu în scopul promovării realismului socialist⁴⁰.

După primele valuri de epurări, cele mai teribile din istoria României (anii 1945-1948), a urmat o perioadă mai calmă (anii 1949-1952), când interzicerea unor cărți coincidea cu salvarea altora, considerate, pe bună dreptate, valoroase. În documentele cenzurii apar și liste sau tabele cu cărți care, selectate dintre grămezile de volume epurate și abandonate prin depozite ori pivnițe, trebuiau recuperate și păstrate⁴¹.

Cenzorii, ideologii lumii comuniste, încercau, prin toate mijloacele, să inventeze o altă realitate, o nouă morală și o nouă literatură. Realitatea comunistă ideală exista doar la nivel teoretic, căci, de fapt, comunismul era dur și oamenii resimțeau acest lucru din plin. Rolul cenzurii și al propagandei a fost tocmai de a anihila prăpastia dintre ideologie și realitate.

³⁸ANIC, CPT, dosarul 7/1948, ff. 206-209, apud. Liliana Corobca, *op. cit.*, pp. 34-35.

³⁹ANIC, CPT, d. 56/1961, ff. 9-18, apud. Liliana Corobca, *op. cit.*, pp. 65-66.

⁴⁰Ana Selejan, *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*, Ediția a II-a adăugită cu indice de nume și o prefață a autoarei, Editura Cartea Românească, București, 2005, p. 11, apud. Liliana Corobca, *op. cit.*, pp. 67-68.

⁴¹Liliana Corobca, *op. cit.*, p. 32.

Cenzura a fost aplicată la toate nivelurile: era o modalitate de control al informațiilor, un instrumentul folosit de regim în restructurarea concepțiilor maselor, în deformarea relațiilor interpersonale sau în rescrierea istoriei, astfel încât să servească direcției impuse de Partid.

Ana Selejan remarcă o dialectică a vocabularului în intervențiile cenzoriale. Din 1944 pînă în 1947 dintre termenii obsesiv folosiți amintim: *fasciști, naziști, legionari, colaboraționiști, democrație, libertate, epurare, aservire, progres*. Prin 1947-1948 apar: *exploatori, dușmani, putrefacție, decadent*. Din 1949 semantismul atinge apogeul: *bandiții, imperialism, puterea sovietică, obscurantism, canal, vigență de clasă/ de partid/ proletară*⁴².

Unor autori precum I. Alexandru, Ștefan Augustin Doinaș, Traian Coșovei, Sorin Titel, G. Bălăiță, F. Neagu li se aduc reproșuri pentru nerecunoașterea profundă a realităților sociale, o slabă selecție a faptelor de viață ce a dat naștere unei literaturi înecate într-un cotidian sumbru⁴³.

Au existat trei mari etape ale epurării, în ceea ce privește atitudinea față de moștenirea clasică: anii 1944-1948 au marcat interzicerea și arderea în masă a cărților, anii 1949-1958 reabilitarea unor clasici, dar cu nenumărate intervenții în text, iar a treia etapă începe din 1958 și atinge punctul culminant în 1965-1968 are loc o reabilitare aproape totală, fără intervenții în text în tiraje mici și în tiraje uriașe pentru mase, cu anumite intervenții cenzoriale⁴⁴.

Bogdan Ficeac îl citează pe Piotr Wierzbicki, ce în „Structura minciunii” enunță principiile esențiale de informare ale propagandei – „ce trebuie să știe poporul” – și ale cenzurii – „ce nu trebuie să știe poporul”. Combinate, cele două instituții urmăresc remodelarea gândirii, avînd la dispoziție pentru aceasta opt căi de acțiune: „controlul comunicațiilor umane”, „manipularea mistică”, cerința de puritate, cultul confesiunii, „știința sacră”, remodelarea limbajului, doctrina mai presus de oameni și delimitarea socială. Elementul comun esențial în toate acestea este minciuna⁴⁵.

Autorizarea, adică viza Bun de Tipar, a reprezentat condiția esențială pentru apariția cărților. Chiar și după desființarea serviciului, viza a fost acordată în continuare, în cadrul altor departamente. Sistemul vizelor este complex. În 1960 ștampilele cu care operau cenzorii erau *B* – Bun de imprimat, *O* – Oprit, *V* – Bun de difuzat, *P* – pentru poștă și vamă. Acest sistem se va schimba, în 1969 se emite un nou ordin, prin care valabilitatea bunului de tipar este de 12 luni⁴⁶.

În momentul în care a preluat complet puterea, comunismul a distrus elita intelectuală. În toată perioada comunistă, creația literară nu a fost niciodată complet liberă, libertatea de exprimare și de creație fiind privite cele mai mari amenințări la adresa acestui regim totalitar, dictatorial: „Scriitorii lucrau, stimulîndu-se într-un mod simulant, într-un regim de (auto)cenzură. Toate intențiile actului artistic tindeau să o ia razna ori erau măcar substanțial deturnate: a autorului, a textului, a cititorului. Regimul politic era supra-autor: unul colectiv, anonim; deși numele unor funcționari editoriali (cu fețe multiple de oportuniști sau mai rare de disidenți și opozanți) din acel sistem mai pot fi recunoscute. Aparatul regimului deținea monopolul revizuirilor ideologice, cu nefaste urmări estetice”⁴⁷.

BIBLIOGRAPHY

⁴²Ana Selejan, *Literatura în totalitarism. Întemeietori și capodopere*, Ediția a II-a adăugită cu trei texte teoretice ale autoarei, Ed. Cartea Românească, București, 2007, pp. 10-11.

⁴³ANIC, CPT, d. 1/1966, f. 116, apud. Liliana Corobca, *op. cit.*, pp. 172-173.

⁴⁴Liliana Corobca, *op. cit.*, pp. 187-188.

⁴⁵R.J. Lifton, *Reforma gândirii și psihologia totalitarismului* apud B. Ficeac, *Cenzura comunistă și formarea omului nou*, Editura Nemira, București, 1999, p. 14.

⁴⁶ANIC, CPT, d. 3/1969, f. 67, apud. Liliana Corobca, *op. cit.*, p. 154.

⁴⁷Marian Victor Buciu, *Imposibila de-cenzurare*, „România literară”, nr. 19, 2008, sursa <http://www.romlit.ro>

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond Consiliul de Miniștri (CM), apud. Liliana Corobca, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul communist din România*, Editura Cartea Românească, București, 2014.
2. Barbian, Jan-Pieter, Literaturpolitik im NS-Staat. Von der „Gleichschaltung” bis zum Ruin, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 2010, apud. Liliana Corobca, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul communist din România*, Editura Cartea Românească, București, 2014.
3. Iulian Boldea, *Cenzura și teatrul*, „Apostrof”, anul XX, 2009, nr. 10 (233), sursa <http://www.revista-apostrof.ro>
4. Brocheir, Jean-Jacques, *Les arguments contre la censure*, în *Communications*, 9, 1967, apud. Liliana Corobca, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul communist din România*, Editura Cartea Românească, București, 2014.
5. Buciu, Marian Victor, *Imposibila de-cenzurare*, „România literară”, nr. 19, 2008, sursa <http://www.romlit.ro>
6. Caravia, Paul (coord.), *Gîndirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, Editura Enciclopedică, București, 2000, pp. 24-28, apud. Liliana Corobca, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul communist din România*, Editura Cartea Românească, București, 2014.
7. Corobca, Liliana, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul communist din România*, Editura Cartea Românească, București, 2014.
8. *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a III-a, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti”, Univers Enciclopedic, 2009.
9. Ficeac, Bogdan, *Cenzura comunistă și formarea „omului nou”*, Nemira, București, 1999.
10. Györffy, Gábor, *Cenzură și propagandă în România comunistă*, Korunk — Komp-Press, 2009, sursa <http://www.korunk.org>
11. Lifton, R.J., *Reforma gîndirii și psihologia totalitarismului*, apud Ficeac, Bogdan, *Cenzura comunistă și formarea omului nou*, Nemira, București, 1999.
12. Lungu, Dan, *Schiță pentru studiul cenzurii în comunism*, „România literară”, nr. 41, 2000, sursa <http://www.romlit.ro>
13. Manolescu, Nicolae, *Cenzura veselă*, „România literară”, nr. 7, 1999, sursa <http://www.romlit.ro>
14. Mocanu, Marin Radu, *Cenzura comunistă*, Albatros, București, 2001.
15. Mocanu, Marin Radu, *Cenzura a murit, trăiască cenzorii*, EuroPress Group, București, 2008.
16. Nistor, Viorel, *Istorie, morală, literatură. Cenzura comunistă*, „Cultura”, 28 aprilie 2011, sursa <http://revistacultura.ro>
17. Ostrovschi, Felix, *Cenzura comunistă*, în *BiblioRev*, ISSN 1584-1995, Nr. 14, sursa <http://www.bcuculuj.ro/bibliorev/arhiva/nr14/carte2.html>
18. Petcu, Marian, *Puterea și cultura – o istorie a cenzurii*, Polirom, Iași, 1999.
19. Selejan, Ana, *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*, Ediția a II-a adăugită cu indice de nume și o prefață a autoarei, Editura Cartea Românească, București, 2005, apud. Liliana Corobca, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul communist din România*, Editura Cartea Românească, București, 2014.
20. Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism. Întemeietori și capodopere*, Ediția a II-a adăugită cu trei texte teoretice ale autoarei, Editura Cartea Românească, București, 2007.
21. Ștefănescu, Alex., *Literatura scrisă la comandă*, „România literară”, nr. 27, 2005, sursa <http://www.romlit.ro>